

Черниш Р. Ф.

аспірант Національної академії Служби безпеки України

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ ЗАХОДИ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА СУТНІСТЬ

Однією з нагальних проблем теорії оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) є визначення поняття, змісту та законодавчого закріплення оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ).

З'ясування суті вищевказаного поняття та закріплення на законодавчому рівні переліку ОРЗ є важливим для розробки окремих норм та правових інститутів законодавчих і відомчих нормативних актів, якими регулюються ОРД, контррозвідувальна, розвідувальна діяльність та кримінальний процес.

Про важливість цієї проблеми свідчить те, що такі вчені в галузі оперативно-розшукової діяльності, як Є. М. Білоус, Ю. С. Блінов, Т. І. Бондар, М. М. Васильєв, К. К. Горяїнов, В. В. Дедюхін, В. В. Зайцев, Ю. Ф. Кваша, В. А. Лукашов, С. С. Овчинський, М. М. Перепелиця, М. А. Погорельський, Г. К. Синілов, О. Є. Чечетін, О. Ю. Шумилов та інші займалися дослідженням окремих її аспектів.

Хоча у ч. 1, ст. 103, ч. 3 ст. 104 КПК України та в окремих нормах Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» вживається термін «оперативно-розшуковий захід», однак до цього часу на законодавчому рівні не закріплено його поняття та види.

Вищевказане призводить до того, що на даний момент в законодавстві, відомчих нормативно-правових актах і на практиці нерідко до ОРЗ відносять ті заходи, які не відповідають їх змісту. Наприклад, інколи до оперативно-розшукових заходів відносять і організаційні заходи, що виконуються в межах ОРД, і оперативно-розшукові операції, які за своєю гносеологічною й правовою природою мають інше змістовне значення.

Говорячи про ОРЗ, до складу яких входять як розвідувально-пошукові, так і контррозвідувальні заходи, що здійснюються суб'єктами ОРД, їх слід відрізняти від контррозвідувальних заходів, що проводяться контррозвідувальними підрозділами для отримання фактичних даних про розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав і організацій і регламентуються Законом України «Про контррозвідувальну діяльність» та відомчими нормативно-правовими актами, а також від розвідувальних заходів, що здійснюються розвідувальними органами України з метою отримання інформації, яка необхідна для забезпечення інтересів безпеки громадян, суспільства й держави.

Як вже зазначалося, Закон України про ОРД та відомчі нормативно-правові акти не містять окремих статей в яких було б встановлено вичерпний перелік ОРЗ з розкриттям їх змісту, підстав та порядку проведення. Оперативно-розшукові поряд з іншими заходами, що здійснюються оперативно-розшуковими

підрозділами лише у загальній формі вказані у ст. 8 Закону України про ОРД, в якій йдеться про права підрозділів, що здійснюють ОРД. Окремі з них, а також підстави та порядок їх здійснення, документування й надання органам, що ведуть кримінальний процес передбачені у розрізненних закритих відомчих нормативно-правових актах, які не є доступними для усіх суб'єктів кримінально-процесуальних відносин. Останнє, в свою чергу, значно ускладнює використання матеріалів ОРД, отриманих в ході проведення ОРЗ у кримінальному судочинстві, негативно позначається на ефективності боротьби зі злочинністю та захисті прав і законних інтересів учасників кримінального процесу. Та вступає в протиріччя з вимогами ч. 2 ст. 19 Конституції України, відповідно до якої органи державної влади та їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах, та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Враховуючи науковий доробок відомих учених з питань що стосуються теоретичних аспектів ОРД та керуючись нормами чинного національного законодавства, вважається за можливе класифікувати ОРЗ наступним чином: 1) в залежності від мети та завдань проведення на розвідувально-пошукові, контррозвідувальні та розшукові; 2) виходячи із особливостей та засобів проведення на оперативні та оперативно-технічні; 3) враховуючи умови проведення на такі, що обмежують конституційні права людини й проводяться лише на підставі судового рішення (негласне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, зняття інформації з каналів зв'язку, контроль за листуванням, телефонними розмовами, телеграфною та іншою кореспонденцією, застосування інших засобів одержання інформації) та на ті, що не потребують вищевказаного рішення; 4) в залежності від гласності проведення на гласні (наприклад порушення в установленому законом порядку питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій, витребування, збирання й вивчення документів та даних, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні злочину, джерело та розміри їх доходів), негласні (негласне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, зняття інформації з каналів зв'язку, контроль за листуванням,

телефонними розмовами, телеграфною та іншою кореспонденцією тощо) та змішані ОРЗ (наприклад, опитування, відвідування жилих та інших приміщень за згодою їх власників або мешканців для з'ясування обставин вчиненого або такого, що готується, злочину); 5) враховуючи вимоги до документування та використання результатів ОРЗ у кримінальному процесі на такі, що можуть бути використані лише в інформаційно-тактичних цілях у кримінальному процесі та ті, що за певних умов відповідно до вимог КПК можуть використовуватися для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальній справі.

Підсумовуючи вищевикладене можна прийти до висновку про те, що законодавче закріплення видів ОРЗ та розроблення порядку їх проведення позитивно вплине на використання результатів останніх у кримінальному процесі під час документування протиправної діяльності та дозволить більш ефективно боротися зі злочинністю.